

نگاهی به چالش های تئاتر دیجیتال در ایران پساکرونا

چه باید کرد با دیوار بوروکراسی؟

سید حسین رسولی

و مجوزهای متن، اجرا و فیلمبرداری را دریافت کرده است.» یکی از خبرگزاری‌ها درباره‌اکران آنلاین گزارش داده است: «سینمای ایران نیاز به فیلترینگ ندارد، اما به نظارت هم نیاز دارد که این امر خصوصا در واکنش به برخی گروه‌های سنی جدی تر است. همانطور که اکران عمومی سینما در تلاش است با درجه‌بندی سنی و نظارت‌های نسبی ماقبل، بار آثار منفی را بر برخی گروه‌های سنی کمتر کند؛ اکران آنلاین نیز نباید از این قاعده مستثنی باشد.» به نظر می‌رسد بحث نظارت تئاتر و سینمای دیجیتال محل بحث‌های گسترده‌شده است و گروهی از بازتر شدن فضا و گروهی دیگر از اعمال نظارت‌های بیشتر می‌گویند.

کرونا در تئاتر آتخته کرده است

شیوع بیماری کرونا (کوید ۱۹) از روزهای زمستانی ۱۳۹۸ مردم ایران را در گیر کرد و باعث شد فعالیت‌های هنری و فرهنگی به تعطیلی کشیده شوند؛ به تبع این امر و به دلیل آسیب‌های جدی که به اقتصاد تئاتر وارد آمد؛ بسیاری از هنرمندان خواستار رسیدگی به وضعیت موجود هستند. شهرام گیل آبادی، مدیرعامل خانه تئاتر، طی نامه‌ای، وضعیت هنرمندان تئاتر را توضیح

مجازی نمایش داده می‌شود. با توجه به شیوع ویروس کرونا و تعطیلی مراکز نمایشی کشور، بی‌تردید آسیب‌های جدی به اقتصاد تئاتر وارد شد که مبتنی بر این موضوع نخستین بسته حمایتی این سازمان را در حمایت از هنرمندان تئاتر ارائه می‌کنیم.» این بسته حمایتی توجهی به جان و امنیت هنرمندان ندارد و رفت و آمد آنان در شهر باعث بروز خطرات جبران‌ناپذیر جانی خواهد شد. میکائیل شهرستانی، کارگردان و بازیگر تئاتر و تلویزیون که در اسفندماه ۹۸ نمایش «اگوست در اوسپج کانتی» را در تماشخانه مهرگان روی صحنه داشت، در گفت‌وگویی در خصوص تعطیلی تماشاخانه‌ها و تئاترها، به خاطر شیوع ویروس کرونا گفت: «تئاتر با تماشاجی معنا دارد. وقتی تماشاچی در کار نباشد، طبیعتا تئاتری هم در کار نخواهد بود. برای من جانی یک عجزبانی که به دیدن نمایش‌هایم می‌آیند، با ارزش است و یک‌تار موی تماشاگرانم را به ده‌ها نمایشی که بر صحنه می‌برم، نمی‌دهم. اصلا تئاتر تولید کنم برای چه؟ برای چه؟ اما سرنوشت و مسئولیت تئاتر هایی که در این ایام بر صحنه بودند را چه مرجعی غیر از ادارات وابسته، نظیر «مرکز هنرهای نمایشی» و خوددستگاه‌عریض و طویل «وزارت ارشاد» بایدبر عهده بگیرد؟!» از سوی دیگر، مجید امرایی، عضو موسس اتحادیه جهانی دراماترایی، در گفت‌وگویی درباره فعالیت‌های خود در ایام قرنطینه به دلیل جلوگیری از شیوع کرونا گفت: «فعالیت اصلی من دراماترایی است... از زمانی که فعالیت‌ها در پی شیوع کرونا به تعطیلی انجامیده، والدین و مربیانی که پیشتر در حال آموزش دراماترایی بودند، آموزش‌هایشان متوقف نشده و از طریق فضای مجازی ادامه دارد.» البته شهراب سلیمی، از هنرمندان تئاتر می‌گوید: «در جایی که باید به انسان فکر کرد، به تئاتر فکر نمی‌کنم. به انسانی فکر می‌کنم، که در خیابان می‌بینم. الان وجدان، خرد جمعی است و نه گرایش خاص.» آن‌طور که به نظر می‌رسد بیماری کرونا ظلمات جبران‌ناپذیری به زندگی هنرمندان تئاتر زده است و طبق گفته، شهرام گیل آبادی، مدیرعامل خانه تئاتر: «۲۵ هزار نفر از اهالی تئاتر بیکار شدند.»

اختلاف نظر بر سر ماهیت تئاتر دیجیتال
تئاتر دیجیتال در ایران زیاد جدی گرفته نشده

بود تا اینکه بیماری کرونا شیوع پیدا کرد. این موضوع باعث شکل‌گیری بحث‌های نظری شد و برخی گفتند که تئاتر دیجیتال ربطی به تئاتر زنده ندارد و چیز دیگری است زیرا «رابطه مستقیم و زنده باز یگرو تماشاگر است که تئاتر را شکل می‌دهد.» البته برخی دیگر گفتند که تئاتر دیجیتال هم امکان دارد دولی کیفیت آن با تئاتر زنده فرق می‌کند مثلا باز یگران، دیگر تماشاگران رانمی بینند و این محصول فرهنگی بدون هیچ هزینه اضافی دیگری در اختیار مخاطبان در سراسر جهان قرار می‌گیرد. اینگونه است که هنرمندان و مخاطبان در یک زمان با یکدیگر تماس برقرار می‌کنند. سهراب سلیمی، بازیگر و کارگردان تئاتر می‌گوید: «برای پخش آنلاین تئاتر نیازمند برنامهریزی و مدیریت منسجم به ازای شرایط اقتصادی هستیم. نکته دیگر این است که باید توجه داشته باشیم که مردم در این برهه از زمان، چه انتظاراتی از تئاتر دارند؟» رحمت امین، کارگردان تئاتر می‌گوید: «پدیده «تئاتر آنلاین» رانمی‌توان نادیده گرفت.» از سوی دیگر، شهرام گیل آبادی اعتقاد دارد: «کشور ما زیر ساخت تئاتر آنلاین را ندارد.» نکته بسیار مهم دیگر بحث نظارت از سوی چند نهاد در قبال تئاتر دیجیتال است. در قوانین جمهوری اسلامی ایران، آزادی بیان و نشر افکار با رعایت موازین اسلامی و مصالح کشور آمده است. همچنین این قوانین در تلاش هستند تا با نظارت از نشر مسائل غیر اخلاقی عرف جامعه، نشر مسائل حوزه خصوصی و محرمانه افراد، از آسیب‌رساندن به دیگران و حتی سرقت حقوق معنوی افراد جلوگیری کند. با این وجود، قوانین جاری، گاهی اوقات، در هنرها به‌طور خاصه در تئاتر از اصل خود دور شده‌اند و به سوی سلیقه‌گرایی و تشدید بوروکراسی رفته‌اند که باید آسیب‌شناسی شود. اصول ۲۴، ۹، ۸ و ۱۷۵ قانون اساسی به مدیریت و نظارت در فضای مجازی مربوط می‌شود. این قوانین را باید به هنرمندان و مدیران آموزش داد. اکنون که استفاده از فضای مجازی وابسته به حقوق اساسی و مدنی شهروندان است، مسئولان امر باید شرایط استفاده از آن را مخصوصا برای هنرمندان ساده‌تر کنند. برخی فضای مجازی را به‌عنوان جهانی نو و موازی با جهان واقعی و مخلوق رایانه‌های جهان و ارتباط‌های بین آنان تعریف می‌کنند. بر خلاف فضای واقعی، فضای مجازی نیاز

تئاتر دیجیتال در ایران جدی گرفته نشده بود تا اینکه بیماری کرونا شیوع پیدا کرد. این موضوع باعث شکل‌گیری بحث‌های نظری شد و برخی گفتند که تئاتر دیجیتال ربطی به تئاتر زنده ندارد و چیز دیگری است زیرا «رابطه مستقیم و زنده باز یگرو تماشاگر است که تئاتر را شکل می‌دهد»

به جابه‌جایی فیزیکی ندارد و کلیه اعمال از طریق فشردن کلیدهای تلغن همراه یا رایانه صورت می‌گیرد. سید رضا عاملی، یکی از کارشناسان این فضا، اعتقاد دارد: «جهان واقعی با خصایصی مانند داشتن جغرافیا، دارای نظام سیاسی خاص، محبوس بودن، طبیعی بودن و... از جهان مجازی متمایز می‌شود و جهان مجازی نیز در مقابل با خصیصه‌هایی چون بی‌مکانی، فرا زمانی بودن، تکثر داشتن، قابل دسترس هم‌زمان و... از جهان واقعی به‌طور نسبی جدای می‌شود.»

آمنه رضایی‌ها و مریم افشاری در مقاله نقش دولت در مدیریت فضای مجازی از منظر قانون اساسی ایران پس از بررسی فضای مجازی در ایران می‌گویند: «مبانی مدیریتی و نظارتی پیشین نیاز به بازنگری و اصلاح دارد. مسلما در این مورد خشونت و ایجاد محدودیت‌های بی‌ثمر فایده‌ای نخواهد داشت.» در حال حاضر، یکی از راهکارهای مهم، تشکیل شورای تئاتر مجازی، با مشورت صاحب‌نظرانی از تئاتر، حوزه فن‌آوری اطلاعات و مبانی اسلامی است تا هم آموزش‌های لازم به هنرمندان و مدیران داده شود و هم از بروز مشکلات و سوء تفاهم‌ها جلوگیری شود. این کار نیاز به بودجه‌های لازم دارد زیرا باید از هوشمندانه‌ترین روش‌ها برای سهولت کار هنرمندان بهره گرفت. تمام ابزارها و امکانات لازم آموزش‌های رایگان باید در اختیار هنرمندان قرار بگیرد. همچنین، می‌توان نشست‌ها و بحث‌های گفت‌وگو محور آنلاین تشکیل داد تا مشکل‌های جاری برطرف شود و فضا برای فعالیت هنرمندان کمی بازتر و راحت‌تر شود و بوروکراسی‌ها هم کم‌تر.

در بخش پایانی گزارش شرایط به نحوی ترسیم شده است که نمی‌توان انتظار بازگشایی سالن‌های تئاتر را داشت. در گزارش آمده است: «با توجه به این که در روزهای اخیر در مورد شرایط بازگشایی سینماها مطالبی منتشر شده است به آگاهی می‌رساند در این مورد قیاس تئاتر با سینما، قیاس موجهی نیست. حضور گروه‌های نمایشی شامل بازیگران و همکاران پشت صحنه، مسئولین فنی و اداری تماشاخانه‌ها و تماشاگران در قیاس با اکران فیلم در سینماها شرایط و دستورالعمل‌های بسیار متفاوتی را می‌طلبد. از این رو هرگونه تصمیم برای بازگشایی تماشاخانه‌ها بادر نظر گرفتن این تفاوت‌ها و البته وضعیت اعلامی از سوی ستاد ملی مقابله با کرونا و ستادهای استانی خواهد بود.»

و رعایت پروتکل‌های بهداشتی نیازی به مراجعات حضوری نیست.» می‌توان این موضوع را به فال‌نیک گرفت و البته امید داشت با توجه به رشد چشمگیر فناوری، شرایط برای راه‌اندازی سامانه‌های غیرحضوری و کاهش روال مجوزها مهیا شود. همچنین در این گزارش تأکید شده است با توجه به وجود اطلاعات نمایش‌های برنامه‌ریزی شده در ماه‌های فروردین و اردیبهشت ۹۹، پروانه یا تاریخ تعیین شده برای بازبینی توسط شورای ارزشیابی و نظارت بر نمایش اداره کل هنرهای نمایشی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. همچنین در استان‌ها ادارات کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان‌ها با همکاری انجمن هنرهای نمایشی، اطلاعات جمع‌آوری‌شده را از طریق درگاه‌های استانی سایت ایران تئاتر بارگذاری خواهد کرد.

متمم‌کر است. همین عبارات می‌تواند نشان دهد سیاست‌گذاری فرهنگی کشور در سال‌های گذشته به چه نحوی بوده است و شکل حمایت از هنر تئاتر در کدامین سو هزینه شده است.

هر چند در بندهای شش تا هشت این گزارش آمده است اطلاعات تماشاخانه‌های فعال در حال تجمیع است و پس از تجمیع اطلاعات مذکور و نیز ابلاغ مبلغ حمایتی از سوی دولت، میزان حمایت‌ها و شیوه انجام آن اعلام خواهد شد. مقرر شده است در این مورد از نظرات نمایندگان تشکله‌ها و انجمن‌های صنفی و تخصصی استفاده شود. با این حال نبود رقم مشخص برای حمایت از بخش خصوصی نشان از فقدان‌های اقتصادی می‌دهد. در بند دوم این گزارش تأکید می‌شود ستاد بررسی وضعیت کرونا در اداره کل هنرهای نمایشی در حال جمع‌آوری اطلاعات تمامی اجراهای نمایشی اسفندماه ۹۸ در تهران و دیگر استان‌ها است و متعاقباً آمار و ارقامی ارائه نمی‌دهد. این در حالی است که از تعطیلی تماشاخانه‌ها بیش از ۶۰ روز می‌گذرد و اساساً برنامه‌های جداول اجراها مشخص بوده است. اگر مسأله حساس‌ری مالی این گروه‌ها اکنون مطرح باشد، بار دیگر به این مسأله مواجه می‌شویم که تئاتر ایران هنوز نتوانسته به عنوان یک کسب و کار حرفه‌ای قواعد مالی را بپذیرد. ادامه این گزارش بیشتر به یک دستورالعمل‌اداری برای حذف جریان بورکراسی می‌ماند. برای مثال در گزارش اشاره می‌شود «اطلاعات تمامی نمایش‌های اسفندماه ۹۸ شهر تهران که پروانه اجرای آن‌ها از سوی اداره کل هنرهای نمایشی صادر شده در این اداره کل موجود است و به جهت حفظ سلامتی هنرمندان

در اولین مورد گزارش اعلام می‌شود که قرار است حمایت‌ها به صورت غیرمستقیم و از طریق تسهیلات بیمه تامین اجتماعی هنرمندان و بالتبع با اعتبارات صندوق اعتباری هنر تأمین شود؛ اما درباره کم و کیف این اعتبارات و تسهیلات چیزی به میان نیامده است. برای مثال مشخص نیست دولت چه رقمی را برای حمایت از بخش خصوصی در نظر گرفته است و اساساً چگونه صندوق اعتباری هنر قرار است اعتبارات خود را تخصیص دهد. مهم‌تر آنکه مشخص نیست چه رابطه‌ای میان اعضای صندوق و افراد غیر عضو وجود دارد.

طبق همین گزارش اعلام شده است که براساس مصوبه هیئت محترم وزیران در جلسه ۹۹/۲/۳ «کلیه دستگاه‌های اجرایی و شهرداری‌های سراسر کشور مجازند نسبت به امهال یا بخشودگی کامل اجاره‌بهایی اماکن واگذار شده به بخش خصوصی در طول دوره تعطیلی مربوط به جلوگیری از انتشار ویروس کرونا یا افزایش دوره بهره‌برداری حسب شرایط و چارچوب واگذاری اقدام کنند.»

در اینجا نیز مشخص نیست بخش خصوصی استیجاری چه رویکردی را می‌بایست اتخاذ کند. برای مثال در تهران چندین تماشاخانه که در سومین ماه تعطیلی خود به سر می‌برند، استیجاری و متعلق به شخصیت‌های حقیقی است. گزارش هیچ نقطه روشنی برای این دسته از مکان‌های هنری ندارد. جالب آنکه طبق گفته گزارش این بخشودگی‌ها بیشتر شامل گروه‌های کم‌دی و شبانه می‌شود که غالباً فعالیت آنها در اماکن استیجاری از دستگاه‌های اجرایی و شهرداری‌ها

احسان زیور عالم

چندی پیش قادر آشنا، مدیر کل هنرهای نمایشی به اتاقک نادری مأموریت می‌دهد گزارشی درباره تأثیرات پاندومی کرونا بر تئاتر کشور تهیه کند. گزارشی که قرار بود آثار اقتصادی کرونا بر تماشاخانه‌های خصوصی و نمایش‌های اسفندماه و فروردین ماه در قالب واژگان ارزیابی شود. حالا پس اولین گزارش از وضعیت کرونایی تئاتر توسط اداره کل هنرهای نمایشی منتشر شده است. این گزارش فاقد عدد و رقم‌های لازم، از جمله میزان خسارت وارد شده و همچنین تعداد گروه‌های آسیب‌دیده از کرونا است. به عبارتی بیشتر از آنکه با یک گزارش روبه‌رو باشیم، دستورالعملی ساده با مقادیری وعده در اختیار عموم قرار گرفته است. این در حالی است که قادر آشنادر برنامه منتشر شده خود، مسأله شفافیت را یکی از ۱۱ گام خود برشمرده بود.

در گزارش فعلی، دلیل انتشار را این‌گونه بیان می‌کند: «نظر به تعطیلی تماشاخانه‌ها و فعالیت‌های نمایشی در سراسر کشور، اداره کل هنرهای نمایشی از روزهای آغازین سال ۹۹ ضمن پرداخت بخشی از مطالبات معوقه گروه‌های نمایشی و پیگیری پرداخت باقی‌مانده تعهدات در راستای سیاست‌های دولت برای حمایت از هنرمندان آسیب‌دیده در وضعیت پیش‌آمده تحت شیوع ویروس کرونا، با تعریف مأموریتی برای کارشناسان، ستادی را با هدف رصد و پیگیری شرایط و مشکلات گروه‌های نمایشی و تماشاخانه‌های خصوصی تشکیل داده است.»